ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 22-ին Հայ դերասանական մշտական խումբը ներկայացրեց առաջին անգամ „Արդիւնաւոր պաշտօն“ (Доходное мѣсто) կոմ. 5 արարուածով, հեղ. Օստրովսկու, թարգման. Գ. Տէր-Աղէքսանդրեանի և «Վայր ընկնող աստղ» վոդ. 1 արարուածով, թարգ. տ. Վարդուհի Սուքիասեանի։ Այս վերջինը մի դատարկ և ծիծաղաշարժ գրուածք է և նշանաւոր է նրանով, որ բաւական լաւ թարգմանված է տ. Վ. Սուքիասեանից։

Օստրովսկու կոմեդիայի 1, 2, 4 և 5 գործողութիւնները ներկայացրին և ցաւում ենք, որ այդ գիշեր հասարակութիւն շատ քիչ կար թատրոնի մէջ, որովհետև թէ ինքը պիեսան շատ գեղեցիկ է և թէ նրա ներկայացումը Հայոց բեմի վրա լաւ անցաւ։

Պէտք է նկատել, որ թատրոն գնալու ժամանակ մենք նախապաշարված էինք և կասկածում էինք, որ մեր մշտական խումբը կարողանայ լաւ ներկայացնել այդ գրուածքը, բայց ուրախութեամբ նկատեցինք, որ մեր կասկածները անտեղի էին, որովհետև այդ երեկոյ ամբողջ խումբը կարծես հրաշք էր ուզում գործել։ Օր. օր. Աստղիկ, Սիրանոյշ, Ե. Գարագաշեան և Վ. Գարագաշեան, պ. պ. Ադամեան և Մնակեան, որոնց անծանօթ է ռուսական կեանքը և մանաւանդ ռուս կաշառակեր աստիճանաւորների դասակարգը, որի մէջ երբեմնապէս երևում է մի գիսաւոր աստղ, մի փայլուն և ազնիւ բնաւորութիւն, ինչպէս „Արդիւնաւոր պաշտօնի“ մէջ Վասիլի Նիկոլայեվիչ Ժադօվն է, յիշեալ օրիորդները և պարոնները շատ լաւ կատարեցին իրանց դերերը։ Եթէ մենք դիտաւորութիւն ունենայինք մի երկար քննութիւն գրել, կարող էինք մանրամասնաբար ցոյց տալ պիեսայի արժանաւորութիւնը, նրա նպատակը և նրա մէջ գործող անձանց անհատական բնաւորութիւնները, նոյնպէս և այն, թէ ինչքան գեղեցիկ կերպով ներկայացնող դերասանները ըմբռնել էին այն բոլորը, ինչ որ Օստրովսկի կամեցել էր իր գրուածքով ցոյց տալ հասարակութեանը, բայց այդ չէ մեր նպատակը։ Մենք կամենում ենք միայն վկայել, որ ռուսական իրական կեանքից վերցրած այդ պիեսան շատ նման է Հայի կեանքին և մեր դերասանական խումբը նրան շատ լաւ ներկայացրեց։

Առանձին ուշադրութեան արժանի է օր. Ե. Գարագաշեանի և պ. Մանդինեանի խաղը։

Օր. Ե. Գարագաշեանին մի քանի պիեսաների մէջ ենք տեսել և նրա դերասանական ընդունակութիւնների մասին լաւ կարծիք ունէինք։ Նոյնը յայտնում էին և ուրիշները։ Մեր կարծիքով օրիորդին մինչև այժմ չէր աջողվում լաւ խաղալ, որովհետև նա ստիպված էր լինում մասնակցել այնպիսի գրուածքներին, որոնք մի անբնական կեանք էին ներկայացնում և օրիորդը չէր կարողանում ըմբռնել իր կատարած դերերի բնաւորութիւնը։ Ցանկալի կը լինէր, որ օր. Ե. Գարագաշեանը այսուհետև մասնակցէր կոմեդիաներին։

Պ. Մանդինեանը իր դերի մէջ այնքան լաւ էր, այնպէս լաւ ըմբռնել էր Ակիմ Ակիմիչ Իւսօվի բնաւորութիւնը, նրա իւրաքանչիւր շարժվածքը, բառերի արտասանութիւնը այնքան համապատասխան և հաշված էին, որ մենք բեմի վրա դերասան չէինք նկատում, այլ տեսնում էինք կեանքի մէջ գործող Ակիմ Ակիմիչ Իւսօվին։ Այդ դերի աւելի լաւ կատարելը, քան թէ պ. Մանդինեանի խաղը, մենք ոչ մի դերասանից պահանջել չենք կարող։

Վերջապէս պէտք է նկատել, որ ամբողջութիւնը շատ լաւ էր, որ բաւական դժուար է պահպանել Օստրովսկու իւրաքանչիւր պիեսայի մէջ։

Որքան մենք լաւ ենք գտնում դերասանների խաղը և նրանց բարեխղճաբար վերաբերվելը դէպի իրանց գործը, նոյնքան մենք անհեռատես և թատրոնական գործը վարելու համար անընդունակ ենք համարում թատրոնական մասնաժողովը։

Մենք շատ անգամ ասացինք, որ թատրոնական մասնաժողովը սխալ ուղղութեան է հետևում, որ նա փչացնում է ժողովրդի ճաշակը, վնասում է թատրոնական գործին, անդադար տալով պիէսաներ ֆրանսիական խոհանոցից, ազդելով հասարակութեան արտաքին զգայարանների վրա։

Մենք շատ անգամ ասացինք, որ պէտք է ներկայացնել կեանքից վերցրած թատրոնական գրուածքներ, հարուածել հասարակութեան թոյլ կողմերը և թատրոնը հասարակական ուսումնարան դարձնել։ Մասնաժողովը հասարակութեան մէջ, թէ խօսակցութիւններով և թէ լրագիրների մէջ սկսեց տարածել անհիմն լուրեր, որ ,,Մշակը‘‘ յարձակվում է թատրոնական մասնաժողովի վրա, որովհետև լրագրի խմբագիրը ինքը մի թատրոն ունի, որտեղ մասնաժողովը չուզեցաւ ներկայացումներ տալ։

Պէտք էր ի հարկէ փոքր ինչ առողջ դատողութիւն ունենալ նկատելու համար, որ ,,Մշակը‘‘ քննադատում էր հայոց ներկայացումները, գովում էր նրա լաւ կողմերը և հարուածում էր նրա պակասութիւնները շատ առաջ, քան թէ շինված էր Արծրունու թատրոնը։ Բայց իւրաքանչիւր հասարակութեան մէջ կը լինեն շատ միամիտներ, որոնք կը հաւատան այդպիսի անհիմն լուրերին։

Մենք դրա համար չէինք յարձակվում մասնաժողովի ուղղութեան վրա։ Մենք բացարձակ ասում էինք, որ էֆէկտներին սովորած հասարակութիւնը, ուրախ լինելով, որ չեն հարուածում իր կենսական պակասութիւնները, լցնում է թատրոնը ատրճանակների ճայթոցը լսելու համար, բայց հէնց որ կեանքից վերցրած պիեսա կը ներկայացնվի, հէնց որ կը քննադատվեն Հայի հրէշաւոր պակասութիւնները, կամ կը ներկայացնվի օտար, բայց համանման կեանքից մի պիեսա՝ Հայը թատրոն չի գնայ, թատրոնը կիսով չափ դատարկ կը լինի։

Մեր ասածները արդարացան։ ,,Արդիւնաւոր պաշտօն‘‘ պիեսան ներկայացնելու ժամանակ հասարակութիւն շատ քիչ կար թատրոնում։

***

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

12 դեկտեմբերի

Վերջին ժամանակներս Գանձակից «Մշակ» լրագրում գրականական ասպարէզը մնացել է տիկիններին. ահա թէ ինչպէս, տիկին Թ. Մ. հաշիւ է պահանջում տիկին Վ. Մ-ից նորա գործունէութեան և նուիրատուութեան ժողովելու մասին, վերջինս իր հաշիւը № 171 տալով ասում է, 135 րուբլ փող է ժողովել, 60 րուբլ հասցրել է հոգաբարձութեան անդամ Ա. Բ. Աւշարեանցին, իսկ մնացեալ 75 րուբլի իր մօտ է, և կասկածելով տիկին Ղլէչեանցից առաջարկած № 131 ապահովագիրը, ասում է՝ չը գիտեմ ումն է տուել և ումից է ստացել ապահովագիրը. Տիկին Ղլէչ. իր պատասխանով № 181 տիկին Մելիքեանցին ժողովարար չը ճանաչելով՝ ասում է, որ ինքը իր պարտքը արդէն հասցրել է հոգաբարձութեանը և ստացել է վերջինից ապահովագիր № 131, և թէ նորա ապահովագիրը թըռցրած չէ. բացի այս մեղադրում է տ. Մելիքեանցին 1-ն, որ նա իրա մօտ պահել է 75 րուբլը և 2-դ, որ նա նուիրատու տիկինների անունները չէ հրատարակել նորանց պատիւը բարձրացնելու նպատակով. Սորան պատասխանում է տիկին Ե. Ս. № 220 և բոլորովին պաշտպանելով Տ. Մ. աւելորդ է համարում նուիրատուների անունները յիշել, հաւատացնելով, որ նորանք չեն տուել որ իրենց անունները փայլի լրագիրներում, այլ թէ նորանք իրենց բարոյական պարտքն են կատարել. Ես կամենում եմ այդ նամակները մի համառօտ քննութեան ենթարկել.

Մենք տեսնում ենք, որ Գանձակի տիկինների մէջ առանձին ցանկութիւն, ազնիւ միտք է յայտնվում օրիորդաց դպրոցի եկամուտները աւելացնելով մտցնել նորա մէջ դաշնամուր և գաղղիերէն լեզու, և այդ իսկ նպատակով ստորագրութիւն բանալով նուիրատուների ցուցակը յանձնվում է տիկին Մելիքեանցին, նա ժողովելով 135 րուբլ՝ 60 րուբլ հասցնում է հոգաբարձութեանը, իսկ 75 րուբլ պահում է իր մօտ.

Ցանկալի էր իմանալ նախ՝ արդեօք տիկին Մելիքեանցը 60 րուբլ հոգաբարձուին տալու ժամանակ հասկացրեց իրանց պայմանի մասին, կամ հոգաբարձութիւնը երբ այդ վաթսուն րուբլին ստացաւ ինչ արաւ, խառնելով դպրոցական գումարի հետ արդէն ծախս է արել, թէ իբրև աւանդ առանձին պահում է մինչև մնացեալների ժողովելը. 2-դ տիկին Մելիքեանցը ինչի մինչև հիմա պահում է իր մօտ 75 րուբլին և ինչ է կամենում անել այդ գումարը, այն ևս յանձնելու է հոգաբարձութեանը թէ վերադարձնելու է նուիրատուներին (դաշնամուրը և գաղղիերէնը չը մտցնելու պատճառաւ). Ես կարծում եմ մեր տիկինների պահանջը դաշնամուրի և գաղղիերէնի վերաբերմամբ մեր քաղաքի համար դեռ ևս տարաժամ է և միանգամայն վնասակար. աւելի խոհեմութիւն արած կը լինեն մեր տիկինները, եթէ իրանց մէջի կազմված փոքրիկ ընկերութիւնից ընտրէին հոգաբարձուհիներ և իրենց միջի ժողոված գումարը յանձնելով հոգաբարձութեանը՝ ուսումնարանի անհրաժեշտ ծախսերը հոգային և փոխանակ գաղղիերէնի և դաշնամուրի պահանջէին երգեցողութեան և վայելչագրութեան ուսուցիչներ, որոնք այժմ շտատից դուրս են մնացած. իսկ ինչ մնում է տիկին Ղլէչեանցի 6 րուբլու № 131 ապահովագրի կեղծ կամ օրինաւոր լինելու մասին, դա կը պարզուի միայն հոգաբարձութեան պատասխանով, և իրաւ ինչպէս մեկնենք մեր դպրոցների հոգաբարձութեան անտարբերութիւնը. Տիկինները լրագրով մեկզմէկու մեղադրում են, ուսումնարանի շահեր են վնասվում, մեր հոգաբարձուները անտարբերութեամբ կարդալով չեն կամենում իրենց մի քանի տող գրութեամբ վերջ տալ նորանց պօլեմիկին. Տիկին Ե. Ս.-ին փաստաբանական պատճառը նուիրատուների անունները չը հրատարակելու մասին թէև ըստ ամենայնի օրինաւոր էր, բայց ես չեմ կարող համաձայնվել տիկնոջ հետ. նուիրատուների անունները հրատարակելը անհրաժեշտ է, ոչ թէ նորանց անունները փայլեցնելու և բարձրացնելու նպատակով, ինչպէս տիկին Ղլէչեանցն է կարծում, այլ ընթերցողների մօտ հաշիւը բոլորովին պարզելու համար, թէև ես առանց այն էլ ինձ թոյլ չեմ տալ կասկածել Տ. Մ. վրա. Ես յոյս ունեմ, որ ինչպէս տիկին Մելիքեանցը, նոյնպէս և դպրոցների հոգաբարձուները այս իմ նամակս կարժանացնեն իրենց բարի ուշադրութեան.

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Որովհետև ներկայ տարին շուտով վերջանում է և մենք «Մշակի» միայն մի քանի համարներ ունենք հրատարակելու, այդ պատճառով կրկնում ենք մեր խնդիրքը թէ դէպի մեր բաժանորդները և թէ դէպի մեր թղթակիցները. Մեր

մի տեսակ յետադիմութիւն է այս դէպքում. Այո, յետադիմութիւն է.

Իսկ գալով մեր ազգային ուսումնարանների մինչև այժմ աշխարհաբար լեզուի վերաբերութեամբ ցոյց տուած յառաջադիմութեան, մենք ցաւելով պէտք է խոստովանենք, որ նրանց արածը եթէ շատ քիչ չէ, գոնէ անբաւականացուցիչ է. խօսքը այստեղ ի հարկէ նոր լեզուի դասատուութեան վրա է. Այս հանգամանքը այնքան աւելի աչքի է ընկնում, որքան մենք խիստ ենք վարվում մեր դպրոցների և գրականութեան արտադրած արդիւնքները համեմատելիս. Եւ այդ շատ պարզ է. Ո՞ւմ յայտնի չէ, որ մինչև վերջին տարիները ոչ միայն մեր միջնակարգ, ինչպէս օր. Ներսիսեան, Լազարեան, Խալիպեան և այլն, այլ մինչև անգամ մեր տարրական ուսումնարաններից աշխարհաբար լեզուի դասատուութիւնը միանգամայն արտաքսված էր. Բայց միայն այն ժամանակից—և այդ շատ հեռու չէ—երբ Սաղմոսի, Ժամագրքի, Աւետարանի և Նարեկի թագաւորութիւնը վերացաւ մեր տարրական ուսումնարաններից, երբ մի քանի եռանդոտ մանկավարժներ նրանց համար կենդանի աշխարհաբար լեզուի դասագրքեր յօրինեցին. երբ իգական դպրոցների թիւը օրէցօր շատացաւ,—մեր ուսումնարանները մի շատ զգալի քայլով առաջ շարժվեցան. Բայց դժբաղդութիւնն այն է, որ այդ կենսատու րէֆորմին միայն մեր տարրական ուսումնարանները ենթարկվեցան, իսկ միջնակարգները մնացին իրանց վաղեմի անշարժութեան մէջ. Գրաբար լեզուի ուսումը մեր ազգային դպրոցների բարձր դասատներում ոչ միայն կարևոր, այլ ամենաանհրաժեշտ է, բայց նրանց դէպի աշխարհաբարը ցոյց տուած խորին անտարբերութիւնն ու արհամարանքը միանգամայն դատապարտելի է. Կարդացէք այս րօպէիս Ներսիսեան դպրոցի կամ մանաւանդ Գէորգեան ճեմարանի բարձր դասատան աշակերտների գրաբար, խրթին շարադրութիւնները և դուք կը զմայլէք. բայց աչքի անցրէք նրանց գրած աշխարհաբար մասնաւոր նամակները—և կը սարսափէք. Ոճի սաստիկ խրթնութիւնը, բայերի խոնարհումը, բառերի հոլովումը, մտքերի ամբողջ դասաւորութիւնը մի կատարեալ բաբելոնական պատկեր են ներկայացնում, աշխարհաբար և գրաբար տարրերի խառնուրդից. Բայց այդ դեռ բաւական չէ. Նրանց գործածած աշխարհաբար լեզուն ենթարկված է նախ մեր պարբերական հրատարակութիւնների և երկրորդ նրանց միւս դասական առարկաների ուսուցիչների բուռն ազդեցութեան. Այսինքն, ուրիշ խօսքերով՝ այդ ողորմելի կիսակենդան բարբառը ամենևին հայոց լեզուի դասատուութեան արդասիքը չէ....

Ուրեմն պէտք է երևակայել թէ ինչի նման կը լինէր նրանց աշխարհաբարը, եթէ նրանք զրկված լինէին մեր պարբ. հրատարակութիւնների ընթերցանութիւնից, կամ եթէ միւս առարկաները օտար լեզուով աւանդվէին. Եւ Գէորգեան ճեմարանում, գոնէ նրա սաների խօսքերով, մինչև անգամ մի քանի առարկաներ գրաբար լեզուով են աւանդվում....

Ինչ ուզում էք, պարոններ, ասացէք, բայց այդ մի նախատինք է թէ Ներսիսեան դըպրոցի և թէ մանաւանդ Գէորգեան ճեմարանի համար. Եւ դա էլ պակաս յետադիմութիւն չէ իր տեսակում.

Բայց այս նուրբ նկատողութիւնները անելով, մենք ոչ միայն բնաւ հակված չենք ուրանալու վաթսունամեայ Ներս. դպ. մեր հայախօսութեան տուած չափազանց մեծ զարկը, այլ կաւելացնենք, որ դա մինչև 70-երորդ թուականները մենակ արել է այդ կողմից այնքան, ինչքան գուցէ չեն արած Անդրկովկասի բոլոր արական ուսումնարանները միասին գումարած.

Թող աւելորդ չը համարվի վերջապէս ասել և հետևեալը. Մինչև այժմ ոչ միայն օրինաւոր կերպով չեն որոշվել մեր ուսումնարաններում աշխարհաբարի և գրաբարի սահմանները, այլ մայրենի լեզուի խնդիրը ամբողջապէս դեռ ևս անմշակ է մնում. Քանի որ մենք չունենք դրա համար մի մասնագիտական օրգան, այդ հարցի մշակելը գոնէ մասամբ պէտք է զբաղեցնէ մեր մամուլին, բայց գլխաւորապէս և լիովին մեր ապագայ ընդհանուր ուսուցչական ժողովներին.

Որպէս զի այս յօդուածը շատ չերկարացնենք, մեր մնացած ասելիքները յետաձգում ենք մինչև մեր միւս, մի շարք յօդուածների լոյս տեսնելը. Այնտեղ մենք առիթ կունենանք աւելի մանրամասն խօսել մեզ զբաղեցնող հարցի միւս հարկաւոր կէտերի վրա.

Տիգրան Փիրումեանց